

CZU: 37.016:821.135.1:373.3

COMPREHENSIUNEA TEXTELOR LITERARE ÎN TREAPTA PRIMARĂ

*Tamara MUNTEANU, doctor, lector universitar,
Universitatea de Stat din Tiraspol, RM*

Summary. *In primary school, the pupil must be helped to understand the message of the text read and to discover what he can capitalize on from the act of reading. In choosing the literary texts, which are proposed to the students, certain selection criteria must be taken into account: accessibility, attractiveness, value, volume of the text, etc. The comprehension of the literary text contributes to the sensitization towards the literary-artistic message launched by the author, to the cultivation of the aesthetic taste, of the critical spirit and of the value judgment of the student.*

Keywords: *text, literary text, reading, comprehension, function.*

Textul reprezintă atitudinile autorului, atitudini care se manifestă în propriile trăiri față de lume, față de valorile umane, atitudini care evidențiază anumite concepte de viață, crezuri, idealuri, convingeri [3, p.7]. *Textul literar* constituie structura sau baza materială a esteticității, a valorii artistice, de aceea el este o modalitate de formare estetică a elevului, de cultivare a orizontului lui intelectual și cultural. Valoarea textelor literare, în viziunea savantului Coșeriu E. este indubitabilă, datorită faptului că tocmai acest tip de text este cel mai bogat din punct de vedere funcțional în raport cu toate celelalte tipuri textuale [7, p.56].

Elevii claselor primare vor cunoaște, prin intermediul lecturii, diverse tipuri de texte, *literare și nonliterare*, lectura devenind, treptat, o tehnică utilizată din ce în ce mai frecvent de școlarul mic, dar simpla lectură nu garantează învățarea, avem nevoie și de alte elemente pentru a-l ajuta pe elev să înțeleagă mesajul textului parcurs și să descopere ce poate el valorifica din actul citirii/lecturii.

Textul literar este, în primul rând, un obiect estetic: un mesaj de idei, concepții, sentimente și este apreciat, mai întâi de toate, pentru valoarea sa artistică. În alegerea textelor literare, care se propun elevilor, trebuie să se țină seama de anumite criterii de selectare, cum sunt: *accesibilitatea* în raport cu nivelul dezvoltării intelectuale și de cultură generală a elevilor, *atractivitatea, valoarea, volumul textului* etc. [9, p.45].

În cadrul activităților educaționale, *lectura* ocupă locul central ca activitate intelectuală, dar și spirituală, de formare-dezvoltare a personalității, de aceea competența de lectură a fost considerată dintotdeauna o condiție a reușitei elevului în școală, apoi – un mijloc de acces la cunoașterea generală și specializată. De aici importanța actului lecturii școlare în paradigma generală a învățării și necesitatea formării-dezvoltării competenței de lectură pe parcursul întregii sale vieți. Lectura înseamnă întâlnirea cu *textul*, adică cu un grup de semne organizate într-un anumit mod în scopul producerii unui sens. Or, sensul textului nu este niciodată finit, el se produce la fiecare întâlnire cu lectorul/receptorul și depinde de experiența și cultura individului. Lectura este un instrument care dezvoltă posibilitatea de comunicare între oameni, ce contribuie

la dezvoltarea capacităților de gândire și limbaj. Lectura elevilor este un act intelectual esențial, care trebuie îndrumat și supravegheat de școală și în familie. Importanța lecturii este dată de *aspectele educative* pe care le implică (figura 1.).

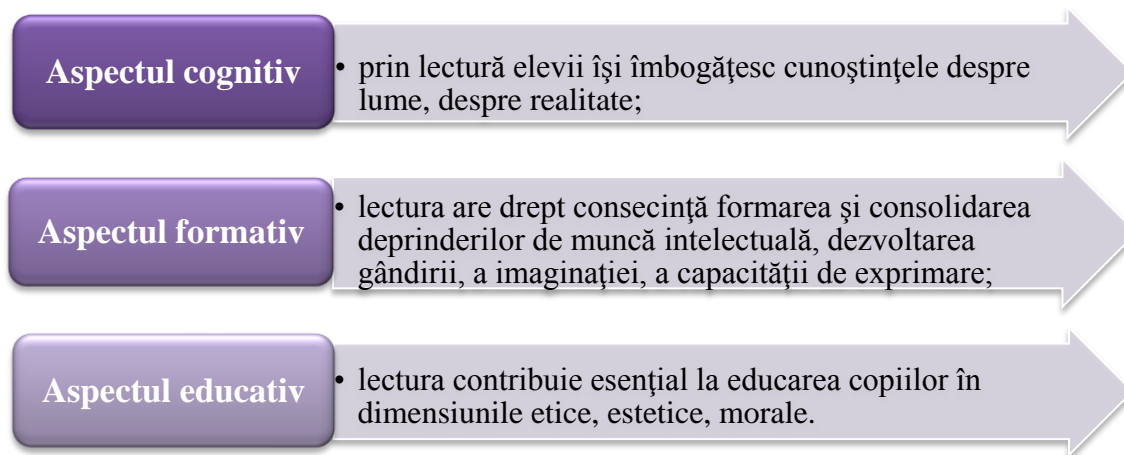

Figura 1. Aspectele educative ale lecturii [1, p.85]

Orice text literar, cât de simplu ar părea, nu poate fi valorificat deplin doar printr-o simplă lectură, ci dacă este temeinic analizat. De fapt, a explora un text literar, a-l analiza critic, înseamnă a face o „disecare” a lui, prin delimitarea componentelor sale, prin extragerea și valorificarea conținutului de idei, de sentimente, precum și a mijloacelor artistice, ceea ce la clasele mici se realizează prin lectura explicativă și interpretativă [3, p.20].

La vârsta școlară mică, contactul nemijlocit cu opera duce la formarea și consolidarea deprinderilor de citire corectă, conștientă și expresivă, îmbogățirea, activizarea și nuanțarea vocabularului copilului, însușirea structurii gramaticale a limbii. Lectura textului oferă celui care o parcurge, pe lângă satisfacțiile pe care le aduce orice fapt inedit, prilejuri unice de reflecție, de meditație. Ea îndeamnă la introspecție, angajează valori formativ-educative, care își pun amprenta pe întregul comportament al cititorului.

Potrivit lui Șerdeal I., momentele de debut ale lecțiilor pregătesc întâlnirea cu textul în două moduri [9, p.46]:

- 1) facilitează înțelegerea prin explicarea cuvintelor și expresiilor presupuse necunoscute;
- 2) modelează orizontul de așteptare al elevilor prin apropierea de problematică (conturare a temei, anticipare a conținutului pornind de la titlu sau de la cuvinte-cheie).

Textele literare sunt ficțiuni, chiar dacă pleacă de la realitatea pe care o reflectă mai mult sau mai puțin și îndeplinesc o serie de *funcții* printre care cele mai importante sunt: comunicativă, referențială, informativă, motivațională, formativă, estetică, expresivă (figura 2).

Abordarea textului literar a constituit deseori dificultăți pentru a recepta conținutul idealic. Orice text literar are un conținut, are un mesaj adresat receptorului, dar are și un început, are o istorie, are o apartenență, are un pre-text. În citirea textelor literare simpla exersare a actului cititului nu poate asigura însușirea capacității elevilor de a se orienta într-un text dacă nu se are în vedere, în același timp, înțelegerea mesajului unei creații literare, științifice sau de altă natură, înțelegere realizată pe baza analizei multiple a textului.

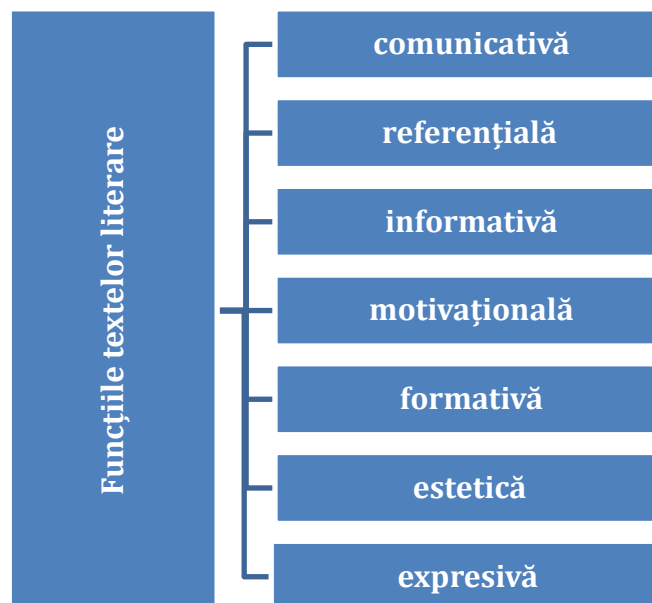

Figura 2. Funcțiile textelor literare [3, p.29]

Modalitatea în care este tratat textul literar la clasă constituie punctul de plecare în procesul de educare a lecturii. Dacă elevii simt, înțeleg, recepționează în mod corect textul literar, ei se vor orienta spre o lectură de toate genurile, pe care o vor asimila corect, cu toate consecințele ce decurg din acestea: *completarea informației, perfecționarea exprimării, dezvoltarea capacității intelectuale, educarea simțului, emoției și sentimentelor estetice.*

Pamfil A. propune trei niveluri de înțelegere a textului [6, p.208]:

1. *Nivelul înțelegerii/comprehensiunii textului:* strategiile - sunt focalizate asupra conținutului textului și urmăresc să evidențieze ceea ce textul spune / povestește / redă / descrie.

2. *Nivelul analizei de text:* strategiile sunt focalizate asupra formei textului și urmăresc să evidențieze modul în care textul spune / povestește / redă / descrie. Întrebările se pot formula te tipul: *Câte părți are textul? Ce se povestește la început, apoi, după aceea...? Cum apare personajul la început, apoi, după aceea? Ce face el? Ce spune?*

3. *Nivelul interpretării textului:* strategiile sunt focalizate asupra semnificațiilor textului și urmăresc să contureze ceea ce textul transmite prin și dincolo de ceea ce spune, sau mai exact, ceea ce consideră lectorul că transmite textul. *Care este semnificația întâmplărilor? Care este învățătura textului?*

Potrivit lui Șchiopu C., studierea textului literar presupune trei etape de lucru (figura 3.).

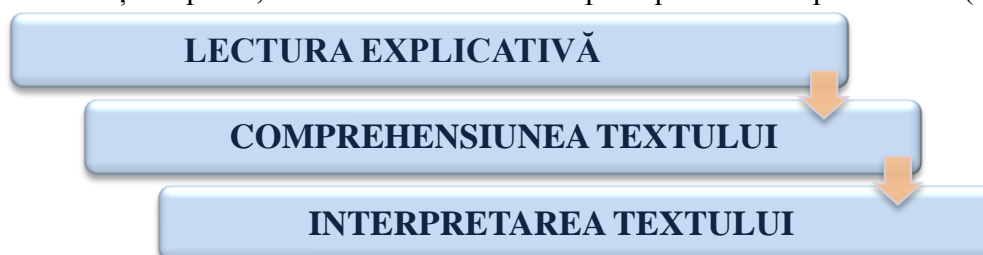

Figura 3. Etapele studierii textului literar [8, p.21]

Lectura întâi, explicativă, ca discurs didactic, solicită situații-problemă din viața reală, problematizare și învățare prin descoperire pe exemple relevante ca: identificarea setului de achiziții anterioare necesar abordării noului conținut; activități de învățare; introducerea suportului noțional (esențializare, limbaj simplu și clar, definiții, explicații, mărturisiri ale autorului, corespondența, dialogurile, interviurile). Tipurile de întrebări explicative vor fi atât extratextuale, cât și intratextuale și intertextuale [8, p. 22].

Prima lectură, integrală, a unui text ce urmează să fie parcurs la lecția de limba și literatură română poate fi realizată în mod independent fie ca temă pentru acasă, fie în clasă. Ceea ce trebuie avut în vedere este faptul că nu orice text literar poate fi dat spre a fi citit în mod independent, la prima vedere. Astfel, dacă textele aparținând genului epic pot fi citite integral, în mod independent, deoarece nu creează dificultăți, cele cu nuanță lirică sunt mult mai dificile și, datorită specificului pe care-l au, înțelegerea lor se realizează printr-o minuțioasă muncă de analiză, în vederea dezvăluirii semnificației imaginilor artistice utilizate.

Comprehensiunea textului sau lectura a doua, după Șchiopu C. [apud, p. 25], ca discurs didactic înseamnă înțelegerea coerentă și substanțială a sensului literal al lui „*solicită prelucrarea unor conținuturi și informații prin aplicații practice cu o reală calitate didactică ce se vor constitui în modele semnificative și vor permite în timp sistematizări prin modelare și algoritmizare*”. Întrebările dominante în această etapă care presupune intrarea în lumea textului și identificarea cu aceasta vor fi cele intratextuale, închise. Astfel, pe lângă sarcinile de natură explicativă, care pot fi utilizate și în cadrul acestei lecturi, vor fi propuse elevilor și exerciții cu caracter reproductiv.

Comprehensiunea textului este axată pe anumite strategii [6, p.54]

- ✓ strategii ce vizează etapa pre-lecturii, momentul proiecției inițiale a sensului;
- ✓ strategii ce vizează exprimarea și valorificarea reacțiilor emoționale pe care lectura le provoacă, reacții ce se pot constitui în puncte de pornire ale interpretării textului;
- ✓ strategii ce urmăresc corelarea așteptărilor inițiale cu rezultatele primei lecturi;
- ✓ strategii ce urmăresc înțelegerea procesului lecturii: lectura anticipativă și harta lecturii;
- ✓ strategii ce urmăresc înțelegerea corectă a nivelului literar al textului: explicația, chestionarul, descrierea secvențelor textului, identificarea câmpurilor lexicale etc.

Interpretarea textului, lectura a treia, elevul-cititor cercetează, extrapolează, transfigurează obiectul subiectivizându-l / interiorizându-l, creează ipoteze analogice despre sensul operei. Întrebările extratextuale, deschise și intertextuale îl vor ajuta să interpreteze, să se raporteze permanent la text, să dea semnificații subiective semnificatului obiectiv al operei [7, p.82].

Comprehensiunea textului literar urmărește obiective educative și formative complexe, și anume, contribuie la sensibilizarea față de mesajul literar-artistic lansat de autor, la cultivarea gustului estetic, a spiritului critic și a judecății de valoare [4, p.216].

Potrivit lui Jauss H. R., *comprehensiunea*, echivalentă cu prima lectură, aceasta din urmă, la rândul ei, fiind un „timp al percepției estetice”. La această etapă, textul este parcurs pe fiecare alineat [2, p.34].

Cititorul, trăind sentimentul uimirii, este implicat într-un seducător joc al cunoașterii operei. Specificul procesului de comprehensiune rezidă „în orizontul progresiv al percepției

estetice”, orizont deschis și redeschis prin înaintarea lentă a cititorului spre finalul operei, el fiind ghidat de toate elementele ei de structură: *cuvinte, sintagme*, alte componente de construcție. Impresionat, în procesul și în urma primei lecturi, cititorul abia deslușește înțelesurile operei.

Pamfil A. afirmă că *comprehensiunea* se realizează prin procedee didactice specifice de descifrare în profunzime a mesajului textului (răspunsuri la întrebări fundamentale de circumscriere a acțiunii dacă este vorba despre un text narativ: Ce se săvârșește / Cine? / De ce ? / împreună cu cine / și / sau împotriva cui? / Cum?, alte exerciții de configurare a unității narative, exerciții de lucru pe limbaj - vocabular, câmpuri lexicale/ semantice, povestirea acțiunii pe momentele subiectului, conturarea portretului personajelor etc. [6, p.15].

Comprehensiunea textului depinde și de profilul cititorului, mai exact de structurile cognitive și afective pe care acesta le posedă. *Structurile cognitive* se referă la cunoștințele despre limbă, despre text (structuri textuale tipice) și discurs (modalități de adecvare a mesajului în funcție de situația de enunțare). *Structurile afective* se referă la atitudinea generală pe care elevul o are față de lectură și la interesele pe care și le dezvoltă în calitate de cititor [apud, p.61].

Comprehensiunea (înțelegerea celor citite) include mai multe *competențe*. Este nevoie de *cunoașterea cuvintelor*, pentru a plasa într-un context noile informații obținute din text; de capacitatea de a identifica ideile principale și de a le stoca în memorie; de capacitatea de a face inferențe/deducții, pentru a construi sensuri acolo unde ideile nu sînt explicite. De asemenea, elevii au nevoie de un anumit *vocabular*, adică trebuie să cunoască sensul cuvintelor.

Cunoștințele de vocabular constituie o parte importantă a comprehensiunii și sunt de două tipuri. Un tip este vocabularul stocat în memorie. Aceste cunoștințe acoperă o gamă de specificități. Un alt tip de *cunoștințe de vocabular* este capacitatea de a deduce sensul cuvintelor din context. Limba română dispune de mai multe expresii/expresii frazeologice/locuțiuni folosite pentru exprimarea coloritului național, în special, în operele de literatură artistică [5, p.69].

Intrarea în lumea textului presupune crearea unor situații de învățare care să trezească interesul elevilor pentru textul ce urmează a fi studiat. Metodele de „spargere a gheții” sau de „încălzire” pot motiva elevii: brainstormingul, predicțiile, termenii-cheie, folosirea unor ghicitori sau proverbe, intuirea unui tablou, evocarea unor momente din experiența personală pot crea atmosfera necesară abordării unui anumit text. Explorarea lumii textului se poate realiza parcurgând pașii lecturii explicative, cu elemente specifice în funcție de tipul de text abordat. Poate fi considerat unul dintre momentele importante ale lecției de citire/lectură, elevii intră în contact direct cu textul (prin lectura cu voce tare, prin lectura în gând etc.), descoperă semnificația cuvintelor necunoscute, decodează textul, explorând și analizând fiecare fragment, interpretează textul, stabilind semnificațiile acestuia.

În strânsă legătură cu etapa anterioară, a treia etapă – *regândirea datelor textului* – corespunde momentului evaluării performanțelor elevilor și asigurării conexiunii inverse când elevii pot reface, asemenea unui puzzle, ordinea secvențelor unui text narativ, pot realiza caracterizarea în paralel a două personaje folosind fie harta personajelor, fie diagrama Venn-Euler, pot povesti oral textul citit, pot interpreta cu propriile cuvinte mesajul textului liric, pot sintetiza în două-trei enunțuri semnificația textului nonliterar analizat.

Leșirea din lumea textului se poate realiza prin dramatizări, jocuri de rol; prezentarea mesajului textului prin alte modalități de exprimare (desen, modelare etc.); abordarea temei

respective prin alte tipuri de texte, create de elevi sau stabilite prin analogie cu textul citit; găsirea unui alt deznodământ etc. [apud, p.70].

Astfel, analizând literatura de specialitate la acest subiect, putem afirma că în clasele I-IV textul literar permite familiarizarea elevilor cu frumusețea și expresivitatea limbii, prin intermediul căreia sunt introduse primele noțiuni de limbă. Aceste toate au un pronunțat caracter educativ și permit elevilor să descopere literatura ca domeniu specific de cunoaștere.

Studierea textului literar în clasele primare se realizează într-o manieră complexă, care prevede nu doar comprehensiunea, receptarea, analiza, interpretarea și aprecierea celor citite, dar și transferul achizițiilor literar-artistice și lingvistic-comunicative în situații noi, desprinse din viața de zi cu zi și poate fi abordat în mod independent de la caz la caz.

BIBLIOGRAFIE

1. BARALIUC, N. Formarea competenței de receptare a textelor literare de către copiii de vârstă preșcolară mare: Teză. Chișinău, 2010. 170 p.
2. JAUSS, H. R. Pentru o teorie a receptării. București: Univers, 1983. 266 p.
3. MARIN, M. Didactica lecturii. Chișinău: Cartier, 2013. 312 p.
4. NAVAL, N. Modalități de comprehensiune a textului literar în clasele primare. În Materialele Conferinței Republicane a Cadrelor Didactice, 10-11 martie 2018. pp. 216-220.
5. NOREL, M. Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar. Brașov: Art, 2010. 111 p.
6. PAMFIL, A. Limba și literatura română în școala primară. Perspective complementare. Pitești: Paralela 45, 2009. 278 p.
7. PARFENE, C. Metodica studierii limbii și literaturii române în școală. Iași: Polirom, 1999. 314 p.
8. ȘCHIOPU, C. Metodica predării literaturii române. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2009. 329 p.
9. ȘERDEAN, I. Didactica Limbii și literaturii române în învățământul primar. București: Corint, 2006. 245 p.